

sun hemen hemen tamamı şehri terketti ve 1918-1941 yılları arasında zorla Sırp-laştırma politikası sonunda Bulgarca, Makedonca konuşan binlerce hıristiyan Bulgaristan'a sürüldü. 1918'den kısa bir süre sonra şehirde sadece 11.200 kişi kalmıştı, 1931'de nüfusu hâlâ 12.000'in altında idi. 1941-1945 yıllarında şehir tekrar Bulgarlar tarafından işgal edildi. 1945'ten sonra burası yeniden Ştip adıyla anılmaya başlandı ve Yugoslavya Federasyonu'na bağlı, Makedonya Cumhuriyeti'nin bir parçası oldu. Bazı modern sanayi tesisleri kuruldu, ayakta kalabilen hıristiyan ve müslüman eserleri restore edildi. 1961'de şehrin nüfusu 18.650'ye ulaştı. XX. yüzyılın sonlarında şehrin nüfusu Osmanlı dönemindeki nüfusu aştı (yaklaşık 30.000), fakat bunların tamamı Slav Makedonyalılar'dan oluşmaktadır. Batı İştîp'teki Türk köylerinin halkı 1953'te Türkiye'ye göç etti. Terkedilen köyler ve çoğunluğu Halvetiyye tarikatına ait olan tekkeler harabeye döndü. Burası yine de günümüzde Slav-Makedonya'da önemli Türk cemaatine sahip yegâne bölgedir. Türkler, Ofçabolı Yörükleri olup İştîp'in batısında kırk köyden oluşan bir grup halinde yaşamaktadır. XX. yüzyıl başlarında İştîp'in köy nüfusunun % 60'ı müslümandı.

XVI-XVIII. yüzyıllarda İştîp ve Karatova Ortodoks piskoposluğunun merkezi durumunda olan ve bu piskoposluğa ait 1830'da Osmanlı-Bizans üslûbunda yeniden inşa edilmiş muhteşem katedrali bugün hâlâ muhafaza eden İştîp ayrıca birçok Osmanlı müellifi ve süfi şeyhinin de memleketiydi. Bu durum şehrin bir İslâm kültür merkezi olarak önemini göstermektedir. Evliya Çelebi, Şeyh Muhyiddin Rûmî ve İştîpli Emîr Sultan'ın (ö. 1015/1606) adlarını zikretmektedir. Şeyh Muhyiddin'in (Meydan Baba) türbesi Hüsâmeddin Paşa Camii yanında bugün hâlâ mevcut olup şehirde kalan çok küçük müslüman cemaat tarafından ziyaret edilmektedir. Aynı şekilde, daha sonra İstanbul'da Sünbüliyye Tekkesi şeyhi olan Adlî Hasan Efendi (ö. 1026/1617) ve süfi şair Sâlih Rifat Efendi de (ö. 1326/1908) bu şehirden çıkan önemli simalardır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 170; BA, TD, nr. 167, s. 202; nr. 267; TK, TD, nr. 85; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh*, İstanbul 1297, I, 99; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 118; *Salnâme-i Vilâyet-i Prizren* (1291); *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova* (1314); V. Kančev, *Makedonija, etnografija i statistika*, Sofia 1900, tür.yer.; J. Ivanov, *Severna Makedonija* (ed. D. J. Biserov), Sofia 1906, tür.yer.; L.

Schulze-Jena, *Makedonien, Landschafts- und Kulturbilder*, Jena 1927, tür.yer.; N. Nikolovski v.dğr., *The Cultural Monuments of the People Republic of Macedonia*, Skopje 1961, tür.yer.; G. Palikruševa, "Derviškot red Halveti vo Makedonije", *Zbornik na Štîpskiot Naroden Muzej*, I, Štip 1958-59, s. 105-119; Krum Tomovski, "Bezistenot vo Štip", a.e., II (1961), s. 101-125; Jovan Trifunoski, "Les Villages dépeuplé du basin inferieur de Bregalnica", a.e., III (1962); M. Sokoloski, "Štip i Štîpski vo tekot na XVI vek", *Istorija*, X/2, Skopje 1974, s. 124-152; M. Kiel, "Some Little-known Monuments of Ottoman-Turkish Architecture in the Makedonian Province, Štip, Kumanovo, Prilep, Strumitsa", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, IV-V, İstanbul 1975-76, s. 153-178; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 973-974; Bistra Cvetkova, "İştîb", *El²* (Ing.), IV, 121-122; *Enciklopedija Jugoslavi-je*, Zagreb 1971, VIII, 267.

 MACHIEL KIEL

İŞTİRÂK

(bk. MÜŞTEREK).

İŞTİRÂK

(الاشتراك)

Bir suçun işlenmesine birden fazla kişinin katılımı anlamında hukuk terimi.

Sözlükte "bir işe ortak olmak, katılmak" anlamındaki iştirâk, ceza hukukunda bir suçun işlenmesine birden fazla şahsın katılımını ifade eder. Kur'an'da, Hz. Âdem ve Havvâ'nın cennette birlikte işledikleri hata sonucu cennetten çıkarılışından (el-Bakara 2/35-36), eski kavimlerin müştereken işledikleri suçların dünyada topluca cezalandırıldığından, dünyada birlikte günah işleyen ve birbirini yoldan çıkarıcıların âhirette karşılıklı suçlamada bulunacağından ve müştereken azap göreceğinden (es-Saffât 37/22-33; ez-Zuhruf 43/37-39) hukukî bir atıf içermeksizin ilâhî hikmet, ibret ve uhrevî sorumluluk bağlamında söz edilir. Yine Kur'an'da günah ve düşmanlık üzere yardımlaşma yasaklanır (el-Mâide 5/2); belli suç türlerinde de suçlunun nitelendirilmesi ve sayı belirlenmesi yapılmaksızın bazı maddî cezalar öngörülür. Bu hususlar hadislerde de sıkça dile getirilmiş, sınırlı sayıda da olsa bazı hadislerde bir suçun işlenmesine iştirak edenlerin müştereken cezalandırılması gereğinden söz edilmiş, sahâbeden de bu yönde görüş ve tatbikat nakledilmiştir (Buhârî, "Diyât", 21; Tirmizî, "Diyât", 8).

Fıkıhın ceza hukuku alanındaki klasik doktrini cinayet (kısas ve diyet), had ve ta-

zîr şeklindeki üçlü ayırım içinde suç ve ceza türleri örnek olaylar ele alınarak geliştirildiği için literatürde ceza hukukunun diğer genel hükümleri gibi iştirak konusu da ayrı bir başlık altında incelenmez. Hatta iştirak kelimesinin sözlük anlamı dışında özel bir anlam kazandığını söylemek de zordur. Bununla birlikte iştirak kavramı suçun oluşmasında sebep-sonuç ilişkisi, mübâşeret ve tesebbüb, azmettirme ve yönlendirme, ikrah, cezalandırmada şahsîlik gibi ceza hukukunun temel konularıyla yakından ilgili olduğu için bu kaynaklarda her bir suç ve ceza ele alınırken zorunlu olarak iştirak konusuna da değişik yönleriyle temas edilir. Ancak iştirak kazf, zina, içki içme, irtidad gibi suçlardan ziyade cinayet ve hırsızlık gibi birden fazla kimsenin katılımıyla işlenebilen suçlarda söz konusu olacağından fakihlerin konuya temasları da genelde bu tür örnekler üzerinde cereyan etmiştir. Bütün bu bilgiler bir araya getirildiğinde klasik dönem İslâm hukukçularının iştirak kavramına ilişkin genel eğilimlerini tanımak ve bundan hareketle bu konuda genel bir iştirak nazariyesi tesis etmek mümkün olmaktadır.

İslâm hukukçuları, suçun işlenmesinde hangi tür fiilin ve fâilin etkin olduğunu ve dolayısıyla cezayı belirlemede suçun doğrudan işlenmesi (mübâşeret) ve işlenmesine sebebiyet verilmesi (tesebbüb) ayırımı yaptıklarından suça iştirakin de bu ikili ayırım içinde düşünülmesi gerekir. Mübâşeret kural olarak suçun maddî unsurunun icrasına katılmayı, tesebbüb ise bu icranın dışındaki yardımcı fiillerin işlenmesini ve sonucun gerçekleşmesine yardımcı olmayı ifade eder. Kapalı mekândan bir eşyayı birlikte dışarı çıkarmak hırsızlıkta, bir şahsı birlikte yaralamak cinayette mübâşeret şeklinde iştirakin, bu suçlarda gözcülük yapmak ya da kaçan kimseyi tutmak ise tesebbüb yoluyla iştirakin örneğidir. Birinci gruptaki suçluya "mübâşir fâil" veya "mübâşir şerik", ikincisine de "gayri mübâşir (mütesebbib) fâil" ya da şerik denilir. Bu ayırımın bir benzeri modern hukukta "asli iştirak-fer'i iştirak" adıyla yapılır. Ancak iştirakin yukarıdaki şekilde iki gruba ayrılması teoride kolay görünse de hangi tür eylemin ve katkının mübâşeret veya tesebbüb sayılacağı, hem muhtemel suç türlerine ve suçu oluşturan eylemin mahiyetine hem de mezheplerin bakış açısının farklılığına bağlı olarak değişiklik gösterebileceğinden iştirakin gruplandırılması ve örneklenilmesi pratikte bazı zorluklar taşır.

Birden fazla şahsın bir suçun işlenmesine doğrudan ve aktif katılımının söz konusu olduğu mübâşerete iştirakle İslâm hukukçularının gündeme getirdiği birinci hukukî problem, bir suç için birden fazla kişinin aynı şekilde ayrı ayrı cezalandırılmasının suç-ceza dengesini bozup bozmayacağı konusudur. Özellikle kasten adam öldürme suçunun müştereken işlenmesi halinde kısasın uygulanma şartları üzerinde yapılan bu tartışmada İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu, sayısı ne olursa olsun katle iştirak eden herkes kısas uygulanması gerektiğini söylerken Muâz b. Cebel, Abdullah b. Zübeyr, İbn Sîrîn, Zührî gibi bir grup âlim suça iştirak edenlerden sadece birinin öldürülmesi, diğerlerinin ortaklaşa diyet ödemeleri gerektiği görüşündedir. Rebîâtürre'y, Leys b. Sa'd, Dâvûd ez-Zâhirî, İbnü'l-Münzir en-Nîsâbü'rî, bir rivayette Ahmed b. Hanbel gibi üçüncü bir gruba göre bu durumda hiç kimseye kısas uygulanmayıp ortaklaşa diyet ödenir. Cezalandırmada suçlunun durumunu, cezalandırmanın genel amaçlarını ve kamu düzenini ölçüt alan çoğunluk, ayrıca Hz. Ömer'in bir kişiyi müştereken öldüren yedi kişiye Hz. Ali'nin üç kişiye kısas uyguladığına ve Hz. Ömer'in bu olayla ilgili olarak, "Bütün San'a halkı katle iştirak etseydi hepsine kısas uygulardım" dediğine dair rivayetlere dayanır ve bu konuda sahâbe arasında görüş birliğinin bulunduğunu ileri sürer (*el-Muvaţta*?, "Ukûl", 18; İbn Kudâme, VIII, 289-290). Azınlıkta kalan görüş sahipleri ise kısasta denklik ilkesinin katı şekilde uygulanması gerektiği, aksi halde suç-ceza dengesinin bozulacağını iddia eder. Yine çoğunluk, yaralama ve sakat bırakma (müessir fiil) suçlarında mübâşir ortaklara ayrı ayrı kısas uygulanması, Hanefîler ise hiçbirine uygulanmaması görüşündedir.

Adam öldürmede mübâşir şeriklerin nasıl cezalandırılacağı tartışması esnasında fakihlerin "tevâfuk" ve "temâlû" (tevâtu, ittifak) adını verdikleri iki ayrı durumdan söz etmiş olmaları da dikkat çekicidir. Tevâfuk, suç ortakları arasında önceden bir anlaşma bulunmayıp âni gelişme sonucu her birinin diğerinden bağımsız olarak aynı suça yönelmesi halidir. Fakihler, bu durumda kural olarak her fâilin kendi fiilinden sorumlu olacağını söyler. Ancak Hanefîler'le diğerleri arasında kastı ve mübâşereti tesbitte farklı ölçütler kullanılır. Temâlû yoluyla iştirak ise suç ortaklarının önceden anlaşarak ve suç esnasında da bu iradelerini devam ettire-

rek suçu işlemeleri halidir. İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre bu durumda suç teşkil eden eylemin icrasına katılan her bir ortak, işlediği fiilin ölümün gerçekleşmesine etkisi ne olursa olsun bu sonucu kastetmiş ve kasten adam öldürme suçunu işlemiş sayılır. Özellikle Mâlikîler bu konuda mübâşeret ve kast kavramını hayli geniş tutarlar. Hanefî fakihleri ise tevâfukta olduğu gibi bu durumda da her fâili kendi işlediği fiilden sorumlu tutmaktan, fâillerin kastını tesbitte de iştirak iradesini değil objektif bir ölçüt olarak kullanılan suç aletinin öldürücü olup olmamasını esas almaktan yadnadr.

Suç ortaklarının önceden anlaşarak ve aralarında iş bölümü yaparak bir kısmının suçun maddî unsurunu icra etmesi, diğerinin de ikinci derecede ve yardımcı fiilleri işlemesi halinde iki farklı suç ortağı vardır; birincisi mübâşir şerik olarak adlandırılırken diğeri mütesebbib şerik adını alır. Bir suçta mübâşeret ve tesebbübün birlikte bulunması durumunda suçun karşılığı olan asil ceza ile kural olarak mübâşir fâil cezalandırılır. Sebep olan ortağa ise daha alt bir ceza, meselâ kısas ve hadlere nisbetle ta'zîr cezası verilir. Hadlerde daha açık biçimde korunan bu ayırımı Hanefîler'in adam öldürme ve müessir fiil suçlarında da aynı netlikte devam ettirdiği, diğer mezheplerin ve özellikle Mâlikîler'in cinayetlerde Hanefîler'in tesebbüb saydığı bazı yardımcı fiilleri mübâşeret kavramına dahil ettiği görülür. Eşkyaşlık suçunu işleyenlerden bilfiil eylemde bulunmayanlara da had uygulanacağı görüşü ise mübâşereten iştirakin genişletilmesinden çok tesebbüb halinin bile kamu düzenini ve güvenliğini ihlâl suçu oluşturması sebebiyledir.

Bir suçun işlenmesi yönünde teşvik ve tahrikte bulunan kimse, bu davranışın suçun işlenmesine etkili olması halinde suça tesebbüb yoluyla iştirak etmiş sayılır. Fakihler suça teşvikin dinen günah olduğunu belirtmekle birlikte suçun işlenmesi durumunda bundan birinci derecede fâili sorumlu tutarlar; teşvik ve tahrik edene ise ta'zîr grubunda yer alan alt bir ceza verilebileceğini söylerler. Çünkü suçun oluşmasında ve cezanın hak edilmesinde fâilin temyiz gücü ve iradî davranışı esastır. Ayrıca mâsiyeti konu alan bir teşvik ve emre muhatap olan kimsenin buna uymama yükümlülüğü vardır. Ancak suça yönlendirilenin temyiz gücünün bulunmaması ve yönlendirenin elinde suç

aleti konumunda olması hali farklıdır. Hatta Mâlikîler suçtan azmettirenini, meselâ oğlu üzerindeki otoritesini kullanarak ona suç işlemesini emreden ve suç işleyen babayı sorumlu tutarlar.

Fakihlerin ikraha mâruz kalarak suç işleyen kimseye (mükreh) ilişkin görüşleri iştirak konusuna bakışlarını da yansıtır. Dıştan bakıldığında ikrahta zorlayan mütesebbib, zorlanan ise mübâşir görünümünde ise de suçun teşekkülünde kasıt ve gerçek iradî etki esas alındığında durum değişir. Bunun için de tam ikrahta adam öldürmeden doğan hukukî sorumluluğun zorlayan ve zorlanan arasındaki dağılımı doktrinde tartışmalıdır. Fakihlerin çoğunluğu, böyle bir durumda iki tarafı da aslî fâil olarak görüp ikisine de kısas gerektiği, İmâmîyye ile Hanefîler'in Züfer kısasın zorlanana, Ebû Hanîfe, Muhammed eş-Şeybânî ve bir rivayette İmam Şâfiî zorlayana gerekeceği görüşündedir. Ebû Yûsuf'a göre ise suç iki taraf açısından da tam oluşmadığı için kısas uygulanmaz, zorlayanın diyet ödemesi gerekir. Cumhuriyetin zorlanana da mübâşir sayması, insan hayatının değerinin birbirine denkliliği dolayısıyla cinayetlere mahsus bir hassasiyet görünümündedir. Zina suçuna ait özel durum hariç (bk. İKRAH) ikrah sonucu işlenen had suçlarında zorlanan mübâşir, zorlayan ise mütesebbib olduğu için kural olarak iki tarafa da had uygulanmaz, kusur ve tesebbübün ağırlığına göre diğer alt cezalar verilir. Fakihlerden devlet başkanının emrini ikrah sayanlar veya kamu yetkilisi âmirinin emrini uygulayarak suç işleyen iyi niyetli memurları cezadan muaf tutup emredeni sorumlu tutanlar da suçun oluşmasında iradeyi ve suç işleme kastını ölçü almaktadır.

Tesebbüb yoluyla iştirakin belki de en yaygın şekli suçun işlenmesini kolaylaştırıcı davranışta bulunmak ise de hangi fiilin iştirak ve tesebbüb sayılacağı hem suç ve olayın mahiyetine hem de mezheplere göre farklılık arzeder. Adam öldürme suçunda öldürüleni tutarak katile yardımcı olan kimse, katilin niyetini bildiği halde bunu yapmış olsa bile fakihlerin çoğunluğuna göre mütesebbib sayılır; mübâşir fâile kısas, mütesebbib şerike de ta'zîr uygulanır. Ta'zîr cezasının türü kural olarak kadı ya da kanun koyucunun takdirine bağlı olmakla birlikte meselâ Zâhirîyye ve İmâmîyye mezhepleriyle Hanbelîler'de kuvvetli görüşe göre bu kimse müebbet hapisle cezalandırılır. Fâilin deli veya çocuk gibi gayri mükellef bir kimse

İŞTIRAK

olması halinde ise şerike kısas uygulanır. Cumhuriyetin bu görüşü, mübâşeretle te-sebbübün bir arada olması durumunda aslı cezanın mübâşire yükleneyeceği ilkesinin gereğidir (*Mecelle*, md. 90). Mübâşeret-i daha kapsamlı ele alan Mâlikî mezhebiyle Hanbelîler'de bir görüş ise katilin öldüreceğini bile bile maktulü tutan kim-senin mübâşir fâil sayılması, ona da kısasın uygulanması yönündedir. Hatta bu fakihler katile yol gösteren, maktulün yerini bildiren ya da suçun işlenmesinde vazgeçilmez önemde bir rol üstlenen, meselâ maktule yardıma gelenlere engel olan kimseye de bu davranışını bilinçli olarak yapması kaydıyla kısas uygulanması gerektiğini söylerler.

Had suçlarında iştirak genelde hırsızlık ve eşkıyalıkta söz konusu olur ve bunlarda da fakihlerin cinayetkine benzer bir yaklaşımı vardır. Meselâ hırsızlıkta Hanefîler başta olmak üzere fakihlerin önemli bir kısmı, suçun kapalı alana girme ve malı alıp dışarı çıkarma şeklindeki iki temel eylemine katılmayı ve her bir ortak hakkında malın belli değerde (nisab) olması şeklindeki şartın gerçekleşmiş olmasını had cezasını gerektiren mübâşeret, bunun dışındaki durumları ise ayrıntıda birçok görüş farklılığı bulunsa da genelde ta'ziri gerektiren tesebbübün iştirak sayma eğilimindedir. Bunun sebebi hadlerin şüphülle düşmesi ve ceza hukukunda şüpheden sanığı yararlandırma ilkesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭaʿa, "Ukûl", 18; Buhârî, "Diyât", 21; Tirmizî, "Diyât", 8; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 33-97, 175-191, 233-327; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1389/1969, VIII, 289-292; *Mecelle*, md. 90, 92-93; Abdülazîz Âmir, *et-Ta'zîr fi's-şer'i'a-ti'l-İslâmiyye*, Kahire 1389/1969; Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'iyyü'l-İslâmî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kâtibi'l-Arabî), I, 357-379; M. Ebû Zehre, *el-Cerîme*, Kahire 1974, s. 403-426; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Mevsû'atü'l-cinâ'iyye fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut 1412/1991, I, 130-170; Mahmûd M. Abdülazîz ez-Zeynî, *Naẓariyyetü'l-iştirâk fi'l-cerîme*, İskenderiye 1993; Gays Mahmûd el-Fâhirî, *el-İştirâkü'l-cinâ'i fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Bingazi 1993; "İştirâk", *Mu.Fî*, XI, 270-371; "İştirâk", *Mu.F*, IV, 309-311.

AHMET AKGÜNDÜZ

İŞTİRÂKİYYE

(bk. SOSYALİZM).

İŞTİYAK

(bk. ŞEVK).

İTAAT

(الإِطَاعَة)

Meşrû emir
ve isteklere uyma anlamında
bir terim.

Sözlükte "baş eğmek, emredileni yerine getirmek, söz dinlemek" anlamındaki **tav'** kökünden türemiş olup aynı mânâyı taşır. Aslında masdar ismi olan **tâat** de **itâat** gibi kullanılır (*Kāmus Tercümesi*, "ṭv'a" md.). İtaat kelimesi Kur'an'da geçmemekle birlikte üç âyette taat ismi yer almakta, bundan başka yedisi isim, diğerleri fiil kalıplarında olmak üzere itaat kavramı seksen beş yerde geçmekte, kırk iki âyette de aynı kökten gelip "güç yetirmek" mânasında kullanılan **istitâat** kavramı yer almaktadır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "ṭv'a" md.). Bundan dolayı taatin bir Kur'an terimi olmadığı yolundaki anlayış isabetli görünmemektedir (*EI²* [İng.], X, 1). Kur'an-ı Kerim'de aynı anlamda veya yakın mânada kullanılan **din**, **islâm**, **sem'**, **birr**, **teba'** vb. kelimeler de itaatin vahyî bildirimini temel kavramlarından biri olduğunu göstermektedir.

Bir âyette itaat edilmesi gerekenler Allah, Allah'ın resulü ve yöneticiler olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır (en-Nisâ 4/59). Buna, diğer âyetlerde "ihسان" ve "birr" kelimeleriyle ifade edilen anaya babaya itaati de eklemek mümkündür (el-İsrâ 17/23; Meryem 19/14, 32). Şüphe yok ki Allah'a itaat kavramının esasını oluşturur. Kur'an'a göre bütün olarak fizikî dünya mutlak bilgi ve kudretle onu yaratana itaat etmektedir (Fussilet 41/11; er-Rahmân 55/6). Kur'an'da ayrıca bu itaatin anlam çerçevesiyle yakın ilişkisi bulunan "esleme" fiili geçmekte (Âl-i İmrân 3/83) ve kâinata tevhidin sağlanması insanın da yaratıcısına itaat etmesiyle gerçekleşeceğinden insan birçok âyette Allah'a itaate çağrılmaktadır. Beşerî açıdan itaat fiili, tabii ve bilinçli bir canlı olan insan için kaçınılmaz bir davranış biçimi olmakla birlikte itaatin objesini seçme konusunda insan özgür bırakılmıştır. Bu dünyada yalnızca insan bir varlığa itaat etme veya etmeme serbestliğine sahiptir. Nitekim itaatle ilgili âyetler incelendiğinde insanların Allah'ın dışında farklı konumda gördükleri bazı kişi ve gruplara itaat ettikleri de görülmektedir (el-Ahzâb 33/66-67).

Kur'an'da peygambere itaat genellikle Allah'a itaat emrinin hemen arkasından gelmektedir. Bir yerde Allah'a ve Resu-

lû'ne itaat emrinin ardından peygambere itaatin zorunluluğu ayrıca belirtilmiştir (en-Nûr 24/54). Allah'a itaatin gerçeklik kazanması, O'nun buyruklarını insanlara açıklayan ve bunlara uymanın örneklerini kendi yaşantılarıyla gösteren peygamberler vasıtasıyla mümkün olacağından bazı âyetlerde peygambere itaatle Allah'a itaat özdeş kılınmıştır (Âl-i İmrân 3/31; en-Nisâ 4/80). Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin kendilerine itaat edilmesi için gönderildiğini ifade eder ve hidayetini ancak onlara uymakla gerçekleştireceğini haber verir. Peygamberlere itaatin meşruiyeti onların ilâhî vahye mazhar olduğundan kaynaklanır, zira onlar da diğer insanlar gibi beşerî özellikler taşır. Peygamberler de Allah'a itaatle emrolunmuş (el-En'âm 6/14), onların da kâfir ve mü-nâfıklara uymamaları istenmiştir (el-Ahzâb 33/1).

Allah'a ve Resulü'ne itaati emreden bazı âyetler itaatin imanın bir sonucu ve mümin olmanın temel özelliği olduğunu belirtir (el-Enfâl 8/1; en-Nûr 24/51). Bu özelliğe sahip bulunanların mükâfatları da şu şekilde bildirilir: Zemininden ırmaklar akan cennetlere yerleştirilmeleri (en-Nisâ 4/13), yaptıkları iyi amellerin mükâfatını eksiksiz olarak görmeleri (el-Hucurât 49/14), Allah'ın lutfuna mazhar kıldığı peygamberler, sıddıklar, şehidler ve sâlihlerle beraber bulunup ebedî kurtuluşa ermeleri (en-Nisâ 4/69; el-Ahzâb 33/71).

İtaat konusundaki âyetlerin incelenmesinden, bu görevin şuursuzca değil Allah ve Resulü'nün çağrısının iyi bir şekilde anlaşılması ve mesajın gerçek mânada kavranması ile yerine getirilebileceği anlaşılır. Nitekim dört âyette itaat fiili "semi'nâ" (dinleyip kavradık) fiilinden sonra yer almış (el-Bakara 2/285; en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/7; en-Nûr 24/51) ve bu durumun, itaat fiilinin anlayıp kavrama üzerine bina edilmesinin gerektiğini vurguladığı kabul edilmiştir.

Kur'an'da Allah ve Resulü ile birlikte müslüman toplum değerlerini paylaşan yöneticilere de (ülül-emr) itaat edilmesi emredilmiştir (en-Nisâ 4/59). İslâm dininin toplumun her kesiminde adaleti tesis etmeyi hedef alması, yöneticilerle yönetilenler arasındaki ilişkiye dair düzenlemeler getirilmesini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede yöneticilere itaat, yönetilenlerin sorumluluk alanına giren önemli bir dinî görev olmaktadır. Nitekim kendisi de bir idareci olan Hz. Peygamber, Vedâ haccı sırasında irad ettiği hutbede cennete girebilmek için yerine getirilmesi ge-